

görüşler

NEOEN BİR SAAT İLERİ ?

Ergim ELGİN

EMO izmir Şubesi Başkan

Özellikle son bir yıl içersinde elektrik enerjisi üzerine koparılan fırtına kamu oyunun dikkatinden kaçmamıştır. Hele 3 Haziran 1973 tarihinden itibaren uygulamaya konulan saatlerin 1 saat ileri alınması ile, özellikle çakşan kesime eziyet çektirilerek kamu oyu, elektrik enerjisi sıkıntısının varlığı ve de «acil'en» çözümü doğrultusunda oluşturulmak istenmektedir.

Bu iki amaca yöneliktir.

Birinci amaç

«Türkiye'de elektrik enerjisi sıkıntısı vardır. Devlet bunu gereği gibi karşılayamamaktadır, özel teşebbüsün yeni üretim merkezleri kurmasına izin verilmelidir.

görüşler

Hiç değilse özel teşebbüsün elinde bulunan üretim ve Metim tesisleri Türkiye Elektrik Kurumu'na (TEK'e) devredilmemelidir.»

(TEK kanununun 26. maddesi aynen: a) Enterkonnekte sisteme bağlanan belediye köy ve diğer amme hizmeti hüviyetindeki hükmi şahıslar yeniden üretim ve iletim tesisi kuramazlar, c) Otoprodüktörlere TEK'in mütalâası alınmak suretiyle Bakanlık, elektrik üretim ve iletimi tesisleri kurma ve işletme ruhsatı verebilir.) Kamuoyu çok iyi hatırlayacaktır, enerji satışı oldukça kârlıdır. Nitekim TEK bu yıl 206 milyon TL. kurumlar vergisi ödemiştir. Özel teşebbüs bu kârlı üretimin bir bölümünü ele geçirmek, hiç değilse elinde bulunanı bırakmamak istemektedir.

İkinci amaç

Çabuk ama pahalı üretim önerisidir. Elbette Keban barajının geciktirilmesinden ötürü elektrik enerjisinde sıkıntılı günler olacaktır. Ancak bu bahane edilerek, hiç bir yönüyle Türkiye gerçek ve çıkarlarına uygun olmayan ve uygun olmadığı 5 yıllık ve yıllık planlarca da saptanan Fuel-Oil'i önermek çözüm değildir. Hele gaz türbinleri ile günü kurtarmaya çalışmak Ve bunu temin etmek amacıyla saatlerin 1 saat ileriye alınarak kamu oyuna baskı yapmak işin ciddiyetiyle bağdaşmaz. Enerji Bakanlığı saatleri 1 saat ileri almakla 6 aylık sürede 50 milyon kWh'lık elektrik enerjisi tasarrufunda bulunulacağını açıklamıştır. Türkiyemizin 12 milyar 400 milyon kWh olacağı tahmin edilen 1973 üretimi içinde bu tasarruf ancak % 0,4'tür. Kaldı ki, 50 milyon kWh tasarrufun gerçekleşip gerçekleşmeyeceği 6 aylık uygulamadan sonra belli olacaktır. Ancak bu tasarrufun sağlanıp sağlanmadığı, sonuçta kamu oyunca bilinemeyecek, ama istenen sağlanacak, kamu oyu istenilen doğrultuda oluşturulmuş olacaktır.

Gerçekte ise

Elektrik enerjisi sıkıntısının esas nedeni Keban'ın zamanında üretime geçememesidir. Keban 1970 yılı başında üretime geçmek üzere planlanmıştır, ancak 1974'de devreye gireceği söylenmektedir. Asıl önemli olan, bu durumun daha 1962'lerde bilinmesi ve ilgililerin uyarılmış olmalarıdır.

İşte iki örnek

- a. 1962 yılında Jeolog Sayın Asım Alkumru, ilgililere verdiği raporun bir bölümünde «Keban rezervuar sahalarının detaylı bir jeolojik haritası ve hidrojeolojik etüdü yapılmadan baraj inşasına geçilmemelidir» diyordu.
- b. 1965 yılında Elektrik Mühendisleri Odasının oluşturduğu 16 kişilik bir komisyon Keban projesini her yönüyle eleştiren detaylı bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda, Keban 1970'de üretime geçemez denmiş, Seyitömer termik santrali bu gecikme açığını kapatmak ve o günlerde yapımına başlanmak üzere önerilmişti, önerilen Seyitömer termik santrali bitirilebilmiş olsaydı saatlerin 1 saat ileriye alın-

görüşler

masıyla sağlanacağı öne sürülen 50 milyon kWh'lık elektrik enerjisi tasarrufuna karşılık bunun tam 63 katını üretebilmek olanağı doğacak, eğer aynı amaçla Tunçbilek tevsi 'edilseydi bu sayı 21 katı, Soma tevsi edilseydi 42 katı olacaktı.

«Acil»lik doğru çözüm içindir

Uyanları bilmemezlikten gelmek veya en azından sorunları ciddiyle araştırmamak, sıkıntının doğmasına kadar susmak ve şimdi de «acil»dir diyerek en kolay ama en pahalı, gelecek yal yine «acil» durum yaratacak çözüm önermek iş değildir. Doğru çözüm ortaya konmalı ve bunun gerçekleştirilmesi çabuklaştırılmalıdır. Yoksa sıkıntılı durum var diye ve çabuk çözüm diye geçerli olmayan önerilmemelidir.

Gaz türbinleri soruna çözüm getirmeyecektir. Üstelik enerjinin maliyeti pahalı olacak, bu da eninde sonunda halkın sırtına yüklenecektir. Geçerli tabiriyle «aciliyet» doğru çözümün bir an önce uygulanmaya konması şeklinde olmalıdır. Kısa zamanda ve genel enerji planlamasına aykırı düşmeyen ve onun bir parçası olan doğru çözüm şöyledir;

1. Keban'ın ne zaman üretime geçebileceği ilgililerden kesin olarak öğrenilme lidir. Bu çok önemlidir. Eğer Keban 1974 yılında sisteme enerji verebilecek ise sorun çözümlenmiş demektir. Çünkü: 1972 yılında üretime geçecek şekilde planlanmış olan Seyitömer termik santralının 1. gurubu önümüzdeki günlerde üretime geçecek ve bu gün öngörülen 50 milyon kWh'lık tasarrufun 21 katını sisteme verecektir. Yıl sonunda da 2. gurup sisteme enerji verecektir.
2. Keban'ın 1974 yılında üretime geçmemesi halinde; Seyitömer'in 3. gurubunun gerçekleştirilmesi, çabuklaştırılmalı, Tunçbilek ve Soma santrallerinin de üretime geçmesinin hızlandırılması ısrarla istenmelidir. Bunların üretim toplamı yılda, tasarrufu için eziyet çekmek zorunda kaldığımız miktarın 84 katı olmaktadır.
3. Dünyanın genel enerji sıkıntısının güncel bir konu olduğu bilinirken, iki-üç kişinin kâr amacına yönelik çalışmalarına son verme ve yataklarımızı en verimli şekilde işletebilmek için bütün linyit yataklara devletleştirilmelidir. özellikle Soma linyitleri zaman kaybetmeden Türkiye Kömür İşletmesi'ne (TKİ) devredilmeli ve Soma'da daha büyük güçte santral yapımına geçilmelidir.
4. Elektrik enerjisi satımından kazanılan para elektrik enerjisi üretim ve iletimi ne yatırılmalıdır. Bu büyük bir olanaktır. Bu olanağın belediyelerde, özel kuruluşlarda ve seçim yatırımlarında çar çur edilmesini önlemek için TEK gerçekten özerk duruma getirilmeli ve öncelikle bazı imtiyazlı şirketler elinde bulunan üretim ve iletim tesisleri TEK'e devredilmelidir.

Sonuç

öncelikle hemen ele alınabilecek, yukarıda sözü edilen gerçekler dururken saatlerin 1 saat ileriye alınması kamu oyuna tedbir diye sunulmamalıdır. En azından Seyitömer termik santralının 1. gurubu enerji üretimine başlar başlamaz bu uygulamaya son verilmelidir.

ENERJİ DARLIĞININ NEDENLERİ ve ÇÖZÜMÜ

İhsan TOPALOĞLU

YILLARDIR (ÖZELLİKLE 2. PLAN DÖNEMİNDE) İZLENEN ENERJİ POLİTİKASI (DAHA DOĞRUSU POLİTİKASIZLIĞI) BİZİ İSTER İSTEMEZ BİR BUNALIMA GÖTÜRECEKTİ

Yurdumuzda elektrik konusunda bir darlık, bir sıkıntı baş göstermiştir. Bunun suçlularını arayıp bulmak T.B.M.M.'nin görevidir. Biz bu yazımızda darlığın ve sıkıntının nedenleri üzerinde duracak ve çözüm yolları arayacağız.

Aslında böyle bir durumun ortaya çıkmasını doğal karşılamak gerekir. Çünkü yıllardan beri (özellikle 2. plan döneminde) izlenen enerji politikası daha doğrusu enerji politikasızlığı bizi ister istemez bir bunalıma götürecekti.

Planlı döneme girmeden önce, uzun süre yurdumuzda termik enerji mi öncelik almalı yoksa hidrolik enerji mi ağırlık kazanmalı. tartışmaları sürüp gitmiştir. Her

görüşler

türlü enerjinin isabetli ölçülerde kaynaklarımızın zenginliğine, ekonomik yaşamamıza katkı oranında değerlendirilip kullanılma yerine, enerji türleri arasında sanki rekabet varmış gibi bir düşün biçimi konuya egemen olmuştur. Seyitömer kömürlerinin termik santrallerinde kullanılması daha 1956'larda ele alınmışken, hidrolik santrallerin kurulması bu girişime karşı öne sürülmüştür. Bu da çok kez ciddi ve yeterli bir incelemeye dayanmadan yapılmıştır.

Şimdi daha iyi anlaşıldığı gibi Keban Barajı yetersiz bir hazırlıktan sonra ele alınmış ve kanayan bir yara, milyarları yutan bir dev haline getirilmiştir. Basından öğrendiğimize göre ortaya çıkan mağara ve çatlakları doldurmak için büyük masraflar gerekmektedir. Baraj bitinceye kadar maliyeti 5 misline varacağı yazılmaktadır. Proje, uygulama aşamasına girdiği sırada, Elektrik Etüd idaresi jeologlarından rahmetli Asım Alkumru 2.3.1962 günlü raporunda Murat ve Fırat ırmakları kavşağında çatlak ve fayların bulunduğunu ve inşaatla başlamadan önce jeolojik etüdlerin eleştirilmesini istiyordu, ileri sürülen tehlike önemsenmedi ama Alkumru'nün iddiaları doğru çıktı. Sonuç ise yurdumuzun büyük kayıplara uğraması şeklinde tecelli etti. Yüksek seviyedeki yetkililerin kulisleri ve bazı politikacıların çabaları ile Keban projesi 1963 yılında Millet Meclisinde zorlanarak 2. Beş Yıllık Plana alındı. Keban'da kurulacak santralin ilk kapasitesi 620 MW olarak öngörülmüştü. Buna karşılık Seyitömer'de kurulması mümkün 3 üniteden oluşacak santralin kapasitesi ise 450 MW olup, Tunçbilek'te kurulacak başka bir 150 MW'lık ünite ile 600 MYV'lik bir kapasiteye ulaşmak mümkündü. Sayitömer tesislerinin kurulmasına Kebanla başlansaydı, bunlar hiç şüphesiz daha 1969'larda devreye girecek ve 4 milyar KYVH miktarında enerji üretebilecekti. Bu olay plan dönemine girmeden önce ya da plan döneminin başladığı tarihe ait bir örnektir.

Planlı dönemde, özellikle 2. plan dönemindeyse yıllarca Senato kürsülerinden yaptığımız uyarmalara rağmen uzun vadeli bir enerji plan ve programı yapılmadı.

1968-1972 yılları arasında kabul edilen yıllık programlarda bazen kömür darboğazlarından bahsetmek suretiyle, petrolün enerji kaynağı olarak kullanılması öngörülürken, başka bir yıl iç kaynaklarımızın kullanılmasına öncelik veriliyordu. Bazen beyaz petrol ürünleri ihraç edilmek isteniyor, Fuel-Oil kullanılması teşvik ediliyor, başka bir yıl ise Fuel-Oil ihraç edilmesi gerekli bulunuyordu, iç kaynaklarımızın kullanılması uzun vadeli bir plana bağlanmadan enerji ihtiyacımız kesin olarak bilinmeden, bizi dış kaynağa bağlayacak olan komşu bir ülkeden tabii gaz ithali için hazırlıklar yapılıyordu. Bunun yanıbaşında yeni baraj ve hidrolik santraller programlanıyor, temel atma törenleri düzenleniyordu. Bu girişimlerin mali kaynakları, teknik personel kadroları kesin olarak belli değildi. Bitiş tarihleri-sekâğıt üzerinde vardı. Durumun daha iyi anlaşılabilmesi için açıklıyorum: 1971 yılında partilerüstü diye adlandırılan ilk hükümette görev aldığımız zaman DSİ Genel Müdürlüğünün başlamış olduğu yatırımların tutarı 18 milyar Türk Lirasını aşıyordu. Bu miktar DSİ'nin o zamanki yatırım bütçesinin yaklaşık olarak 10 katı kadardır. Yatırımların bitirilmeyişinin nedeni böylelikle daha iyi anlaşılıyor. Bir anda malî gücümüzü aşan birçok işlere birden başlanılmış olması, programa göre sonuç alınmasını tabiidir ki geciktirecekti. Plan anlayışıyla hiç bir ilişkisi olmayan bu biçim girişimler maliyetleri arttıracak, gerekli enerjinin zamanm-

görüşler

da üretilmesiyle, ekonomimizi dar boğazlara sürükleyecek, büyük zararlar verecekti. Bir KHW elektrik enerjisi ise bilindiği gibi GSMH'ya 5-6 lira katkıda bulunur. Milyarlarca KHW'lık elektrik enerjisinin devre dışı kalmasının yarattığı maddî kaybın ne ölçülere vardığını bu soruya dayanarak hesaplamak gayet kolaydır.

Elektrik üretimi için kurulacak tesislerden Birinci 5 Yıllık Planda başlatılanlardan ikinci 5 Yıllık Plana intikal edenlerle, ikinci 5 Yıllık Plan döneminde başlanılanların listesini inceleyecek olursak durum şudur:

Tesislerin adları Kapasiteleri	Programa göre başlangıç ve bitiş Bittiği Biteceği tarihleri tarih tarih	Üretilecek Elektrik miktarı				
KEBAN	620 MW	• 1963 - 1970	— , 1977	5,8 milyar KWH		
Gökçekaya	300 »	1964 - 1968	—	1973	0,5	» »
Kovada	53 »	1964 - 1968	1971			
Doğankent	24 »	1963 - 1967	1972			
Oymapınar	270 »	1967 - 1972 (Daha başlamadı)	1978	1,3	»	»
S'eyitömer I, II	300 »	1967 - 1971	—	1973	2,0	» »
Ayvacak	400 »	1969 - 1975	—	1977		
Ambarlı III	110 »	1966 - 1969	1970	—		
Ambarlı IV	150 »	1968 - 1970	1971	—		
Ambarlı V	50 »	1968 - 1970	1971	—		
Hopa	50 »	1968 - 1970	1973	—		

Toplam 9,6 milyar KWH

Bu cetvelden görüldüğü gibi önemli tesislerden Keban 7 yıl, Gökçekaya 5 yıl, Seyitömer 2 yıl, Oymapınar şimdiden 6 yıl gibi gecikmelerle ya bitirilmiş ya da bitirilecektir.

Bu saydığımız tesisler programda öngörüldüğü tarihlerde bitirilmiş olsaydı 1972 yılında üretilen 11,2 milyar KWH'lık elektrik enerjisine 9-10 milyar KWH kadar ek enerji üretmek olanağı sağlanmış olacaktı. Bu miktar 1977 yılındaki enerji ihtiyacımızı karşılayacak bir büyüklük ifade eder. Bugün ortaya çıkan elektrik sıkıntısının darlığının nedenlerini başka yerde aramaya gerek yoktur, ikinci beş yıllık plan döneminde başlatılan yatırımların hiçbiri zamanında bitmemiştir. Senato'da bütçe görüşmelerinde çok kez ifade ettiğimiz gibi bu durum plan ve program adı altında yürütülen plan ve programsızlıktır. Yarattığı zarar ise büyüktür. Uzun vadeli bir enerji planlamasının yapılmamış olması iç kaynaklarımızın değerlendirilmesi olanaklarını ortadan kaldıracak gelişmelere yol açmaktadır, işin kolayına kaçılmak ve enerji ithali yolları aranarak Ulusal Ekonomimiz dış kaynaklara daha çok bağlanmak istenmektedir. Bir takım çıkarıcı çevrelerle yurtseverliğe aykırı tutumlu sayılabilecek bazı kişiler bu yönde çaba sarfetmektedirler. Elektrik üretmek için yeterli miktarda maden kömürüne sahip olduğumuz halde, fuel-oil santrallerin kurma çabaları tekrar ortaya çıkmıştır. 1967'lerde başhyan ve 1971 yılına kadar devam eden petrolü yurdumuzda ölçsüz miktarlarda

görüşler

kullandırma gayretleri unutulmamıştır. Petrol ürünlerinin % 20 bir artışla tüketileceğim öne sürerek daha 1972 yılı için 19 milyon tonluk rafineri kapasiteleri kurdurulmak istenmekteydi. Yurdumuzun 1972 yılı tüketimi ise 10 milyon ton civarında olmuştur. Bu kadar büyük miktarlara varan petrol tüketimi için sarfedilen çabalar amacına ulaşmış olsaydı şimdi altından kalkamayacağımız bir durumla karşı karşıya kalacaktık. Bütün bu yıllar boyunca bir petrolün tasarrufla tüketilmesini, enerjinin kendi kaynaklarımızdan sağlanmasını savunduk durduk. Dışa bağık bir enerji politikasının nereye varacağını ortaya çıkan son dünya bunalımı bize göstermektedir. ABD halen enerjisinin % 10'unu ithal ettiği halde büyük bir telâş içine girmiş ve tedbirler aramaya başlamıştır. 1980 yılında petrol ihtiyacının % 50'sini ithal zorunda kalacağından önemli girişimlere başvurmaktadır. Başkan Nixon geçen ay yaptığı açıklamada bizim şimdiye değin söylediklerimizden başka - tedbirler ileri sürmemiştir. ABD. bugün dünyanın en güçlü devletlerinden biridir.

Halen içinde bulunduğumuz enerji bunalımını nasıl atlattırız? öyle anlaşılıyor ki yukarıdan beri saydığımız nedenlerle ortaya çıkan bunalımın zararlı sonuçlarına yine Türk milleti katlanacaktır. Acil olarak açığı kapatmak için petrol ürünü kullanan, pahalı elektrik üreten ve p'uvant anlarında kullanılan gaz türbinleri kurulması bütün büyük sakıncalarına rağmen icabedecektir. Bunun geçici bir süre, sıkıntı giderilinceye kadar devrede kalması ve daha sonra devamlı çalışmaması fuel-oil santralına tercih edilmesinin nedeni oluyor. Fuel-oil santrali kurmak ise devamlı oluşu ve kurulmasının daha uzun sürmesi ve yatırımın da pahalı olmasından dolayı öncelik kazanmıyor. Epeyce bir süredir beklenen dünya petrol bunalımı ise kurulacak yeni termik santrallerinin kömüre dayandırılması görüşünün ne kadar haklı olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Elektrik enerjisi konusunda alınacak uzun ve kısa vadeli tedbirleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

- 1971 yılında başlatılan uzun vadeli enerji planlaması bir an önce sonuçlandırılmalıdır.
 - İnşa halindeki santrallerin bitiş tarihleri kesin olarak tesbit edilmeli, alınacak kesin sonuca göre elektrik planlaması ciddi olarak yeniden gözden geçirilmelidir.
 - Soma'da kömüre dayalı bir ünitenin kurulması için gerekli işlemlere hemen başlanmalıdır.
- 4) Sanayi ihtiyacını tam olarak karşılayabilmek için gündüz çalışan sanayi tesislerinin gece çalışmaları sağlanmalıdır.
- Elektrik enerjisinin sanayi dışında kullanılmasında her türlü tasarruf tedbiri alınmalıdır.

% Halen belediyeler ve kendi ihtiyacını kendi karşılayabilecek durumda olan fabrikalardaki üretim tesisleri faaliyete geçirilmelidir.

(18 Mayıs, Cumhuriyet)